

УДК 378.147:36-051:004

Трубник І.В., Брусенко А.С., Стьопкін А.В.
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Анотація. У статті розглянуто сутність та зміст формування інформаційної культури майбутніх фахівців соціальної сфери. Визначено, що сформованість інформаційної культури дозволить майбутнім фахівцям знаходити вірні методи вирішення тих соціальних проблем, що виникають у суспільстві. Аналізується поняття «інформаційна культура», узагальнюючи наукові ідеї вітчизняних і зарубіжних дослідників та розглядаються структурні компоненти інформаційної культури. Окремо наведено визначення інформаційної культури фахівця соціальної сфери запропоноване дослідниками в сфері вищої освіти. Окрім того, визначено, що інформаційна культура має три складові у своїй структурі: інформаційна грамотність, інформаційна рефлексія, інформаційна компетентність. Розглянуто педагогічні умови формування інформаційної культури студентів в психолого-педагогічних дослідженнях, а саме: створення інформаційно насиченого освітнього середовища, створення інформаційної інфраструктури та комп'ютерної бази педагогічної системи, орієнтація навчального процесу на формування інформаційної культури фахівця, використання освітньо-виховного простору Інтернету, підготовка педагогічних кадрів в напрямку використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

Ключові слова: інформаційна культура, фахівець соціальної сфери, інформаційна грамотність, інформаційна компетентність, інформаційна рефлексія.

Trubnik Inna, Brusenko Alina, Stepkin Andriy
Donbass State Pedagogical University

FORMATION OF INFORMATION CULTURE OF FUTURE SOCIAL SPECIALISTS

Summary. The article deals with the essence and content of the formation of information culture of future specialists in the social sphere. It is determined that the formation of information culture will allow future professionals to find the right methods of solving those social problems that arise in society. The concept of "information culture" is analyzed, generalizing scientific ideas of domestic and foreign researchers, and structural components of information culture are considered. The definition of the information culture of the specialist in the social sphere is offered separately by the researchers in the field of higher education. In addition, it has been determined that information culture has three components in its structure: information literacy, information reflection, information competence; and to determine the knowledge, skills and competences necessary for a specialist in the social sphere, the information components that are to be mastered in the structure of professional activity are: identification of sources, search technologies and forms of presentation of professionally relevant information; the collection of information, including through the use of information technology tools; development of information processing technology for decision making; information processing using information technology tools. The pedagogical conditions of forming of information culture of students in psychological and pedagogical researches are considered, namely: creation of information-rich educational environment, creation of information infrastructure and computer base of pedagogical system, orientation of educational process on formation of information culture of a specialist, use of educational and educational space teaching staff in the use of information and communication technologies and more. It is generalized that each of the proposed classifications of pedagogical conditions of formation of information culture of future specialists of social sphere is directed, mainly, at formation of the belief system that forms the worldview level of information culture of the student.

Keywords: information culture, specialist in the social sphere, information literacy, information competence, information reflection.

Постановка проблеми. В епоху інформаційних технологій навички роботи з інформацією стають одним із найважливіших чинників професійної успішності фахівця в будь-якій сфері діяльності. Збільшення обсягу інформації, каналів її поширення, зростання кількості способів комунікації загострює протиріччя з обмеженими можливостями людини в переробці, осмисленні і систематизації інформації. Проблема інформаційної підготовки та виховання інформаційної культури людини є актуальною в сучасному суспільстві [2].

Інформаційна культура особистості формує тип мислення, необхідний для ефективного виконання соціальним суб'єктом своїх соціальних і професійних функцій в умовах сучасного інформаційного суспільства. У новому типі мис-

лення переважає орієнтація на саморозвиток і самонавчання; новий тип спілкування, що дає можливість вільного виходу особистості в інформаційне поле, що дозволяє кожному реалізувати свої можливості [6].

Для соціальної сфери важливо розглядати інформаційну культуру як необхідну умову для знаходження вірних методів вирішення тих соціальних проблем, які викликані відсутністю у людини необхідних знань, умінь і навичок використання інформаційних технологій у своїй професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери вивчали вітчизняні й зарубіжні вчені: педагогічний, психологічний та управлінський аспекти підготовки

(Л. Мішик); системність професійної підготовки (Ю. Галагузова); формування професійної компетентності фахівців соціальної сфери (Л. Завацька, А. Капська, І. Ніколаєва) та окремих її складників у різних сферах діяльності (А. Ведмедюк, Я. Кічук, Н. Лаута, С. Пашенко, Л. Смерчак, Т. Спіріна, Р. Чубук, М. Ярошко), підготовка до застосування особистісно зорієнтованих виховних технологій у спеціальних установах для дітей (О. Караман, О. Платонова), практична підготовка у вищих навчальних закладах (З. Фалинська); підготовка фахівців соціальної сфери за кордоном (Н. Карпенко, Н. Микитенко, О. Ольхович, О. Пришляк, Г. Слозанська, Н. Собчак та ін.); вивчалися також окремі засоби професійної підготовки, а саме: інтерактивні технології (І. Мельничук, С. Харченко), електронні засоби (Л. Боднар) та ін.

Дослідження проблем, що стосуються формування інформаційної культури, проводились, головним чином, в межах таких наукових напрямків, як інформатизація та комп'ютеризація освіти (В. Ізвозчиков, В. Каймін, В. Монахов, І. Овчинникова, Н. Розенберг та ін.) і навчання бібліотечної справи (С. Антонова, Н. Гендіна, Н. Огурцова, Б. Семеновкер, Е. Сіляева та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз науково-педагогічної літератури, аналіз діяльності навчальних закладів щодо формування інформаційної культури фахівців соціальної сфери показав, що наявні можливості використовуються недостатньо. Однією з причин є нерозуміння можливостей засобів інформаційних та комунікаційних технологій у підготовці фахівців соціальної сфери, як наслідок цього – слабка опрацьованість специфічних особливостей підготовки фахівців.

Таким чином, виникає проблема виявлення і аналізу організаційно-педагогічних умов, що забезпечують ефективність формування інформаційної культури фахівців соціальної сфери у закладах вищої освіти.

Мета статті. Розглянути сутність та умови формування інформаційної культури у майбутніх фахівців соціальної сфери.

Виклад основного матеріалу. Вивчення наукових праць, присвячених означеній проблематиці показує, що поняття інформаційної культури визначається в науково-педагогічній літературі неоднозначно.

Поняття «інформаційна культура» розглядається багатьма дослідниками та в залежності від наукової сфери відображаються різні аспекти цього поняття. Так, інформаційна культура розглядається: як якісна характеристика життєдіяльності людини в сфері отримання, передачі, зберігання та використання інформації, де пріоритетними є загальнолюдські духовні цінності [10]; як рівень знань для орієнтації в інформаційному просторі і здатність до інформаційної взаємодії [6]; ступінь задоволеності людей в інформаційному спілкуванні, ефективність створення, збору, зберігання, переробки, передачі і використання інформації для забезпечення цілісного бачення світу і передбачення наслідків прийнятих рішень [11].

У свою чергу, дослідники в сфері підготовки фахівців соціальної сфери дають більш детальне

і конкретизоване визначення вказаного поняття, орієнтуючись, головним чином, на специфіку професійної діяльності соціальних працівників. Так, І. Муртаєва розглядає інформаційну культуру фахівця в галузі соціальної роботи як якісну професійно-особистісну характеристику, частину його професійної культури, що являє собою професійну підготовленість цього фахівця, визначену в професійній сфері і постійно задіяну ним у професійно-інформаційній діяльності. В основі лежить повсякденний і доцільний прояв здатності до роботи з інформацією, використання інформаційних ресурсів, засобів інформаційних комунікацій і інформаційних технологій для реалізації професійних завдань соціальної роботи з різними категоріями клієнтів, самоосвіти і саморозвитку [7].

Також, інформаційну культуру фахівця як складову загальної культури людини розглядає В. Самохвалова, яка включає сукупність знань, умінь, навичок, необхідних для цілеспрямованої роботи з інформацією і використанням її для отримання, обробки, передачі сучасних засобів інформаційно-комунікаційних технологій, усвідомлення матеріальних і духовних цінностей попереднього покоління по інформатизації суспільства, здатність перетворювати навколишнє професійно-інформаційне середовище і робити оцінку свого особистого внеску в цей процес [9].

Спираючись на роботи різних авторів, визначимо основні складові інформаційної культури:

- інформаційна грамотність, тобто оволодіння системою знаків і їх значень, засобами діяльності, зокрема засобами інформаційного пізнання, а також їх застосування в професійній діяльності, вміння орієнтуватися в інформаційних потоках тощо [3]. За даними веб-сайту ЮНЕСКО інформаційна грамотність, це: «дії, щоб дати людям навички та вміння для критичного сприйняття, оцінки і використання інформації і медіа у своїй професійній діяльності та особистому житті» [1];

- інформаційна компетентність (володіння електронною поштою, інтернет-технологіями; робота з бібліотечними каталогами; досвід і готовність працювати з інформаційним потоком в усній і письмовій, друкованій та електронній формах; прийняття цінності віртуального світу; готовність і здатність до розумного обмеження використання інформаційних технологій);

- інформаційна рефлексія (відстеження людиною цілей, процесу і результатів своєї діяльності з присвоєння інформаційної культури, а також усвідомлення тих внутрішніх змін, що відбуваються в самій людині). Рефлексія людини як суб'єкта інформаційної культури охоплює всі її компоненти: осмислення власного рівня інформаційної грамотності і компетентності, особливостей ціннісно-сислової сфери та інших питань [4].

Для визначення знань, умінь, навичок, необхідних фахівцю соціальної сфери, низка дослідників виділяють в структурі професійної діяльності такі інформаційні компоненти, якими необхідно опанувати:

- постановка завдання та визначення основних вимог до професійно-значущої інформації;

- визначення джерел, технологій пошуку та форми подання професійно-значущої інформації;

- збір інформації, зокрема з використанням засобів ІКТ;

- розробка технології обробки інформації для прийняття рішення;

- обробка інформації з використанням засобів ІКТ.

Власну класифікацію педагогічних умов пропонує О. Піддубна [8], яка відзначає, що освітньо-виховний простір Інтернету виступає як засіб розвитку інформаційної культури студентів, якщо він організовується при наявності сукупності наступних педагогічних умов:

- провідна роль викладача в організації (структуруванні та наповненні науковим змістом) освітньо-виховного простору Інтернету;

- створення викладачем карти освітньо-виховного простору Інтернету;

- співпраця викладача і студентів у розширенні освітньо-виховного простору Інтернету;

- відповідність освітньо-виховного простору Інтернету моральним нормам;

- систематична роботи над організацією освітньо-виховного простору Інтернету: відкритості для всіх учасників педагогічного процесу, інтерактивності, динамічності, гіпермедійності, достовірності, компенсаторному характеру освітньо-виховного простору Інтернету;

- обліку загальнодидактичних принципів відбору змісту освітніх інтернет-ресурсів (наочність, науковість, доступність, достовірність, адаптивність, актуальність, логічність, врахування вікових особливостей, єдність освітньої, розвиваючої і виховної цілей);

- обліку технічних, дизайнерських та ергономічних принципів роботи в освітньо-виховному просторі Інтернету.

У свою чергу, Н. Лаврієнко, визначає однією з педагогічних умов, що сприяють розвитку інформаційної культури та стимулюють інформаційну активність студентів – формування інформаційно-насиченого освітнього середовища. Інформаційно-насичене освітнє середовище – це цілеспрямовано створюване освітнє середовище, адекватне сучасному рівню розвитку інформаційних ресурсів та інформаційних технологій, що служить задоволенню інформаційних потреб учасників освітнього процесу [5].

Кожна із запропонованих класифікацій педагогічних умов формування інформаційної культури майбутніх фахівців соціальної сфери спрямована, головним чином, на формування системи переконань, що утворює світоглядний рівень інформаційної культури студента, формується на базі його інформаційних потреб та інтересів, життєвих уподобань і ціннісних орієнтацій в процесі інформаційної діяльності аксіологічного характеру, рефлексії і формування самосвідомості.

Аналіз теоретичних джерел дозволив виявити наступні педагогічні умови ефективного формування інформаційної культури соціальних працівників і соціальних педагогів у закладі вищої освіти:

- створення інформаційної інфраструктури та комп'ютерної бази педагогічної системи;

- наукове, навчально-методичне забезпечення освітнього середовища;

- оптимальне поєднання форм і методів навчання, які активізують пізнавальну діяльність, включаючи проектний метод навчання;

- орієнтація навчального процесу на формування інформаційної культури фахівця;

- професійно-орієнтований проблемний виклад навчального матеріалу;

- формування рефлексивної позиції студентів;

- підготовка педагогічних кадрів в напрямку використання засобів ІКТ.

Висновки і пропозиції. Отже, в сучасних умовах інформаційного суспільства ступінь володіння знаннями і вміннями, необхідними для роботи з інформацією, в значній мірі визначає ефективність виконання професійних та соціальних функцій.

Інформаційна культура фахівця в галузі соціальної сфери є його якісною професійно-особистісною характеристикою, частиною його професійної культури і являє собою професійну підготовленість, що буде постійно проявлятися ним у професійно-інформаційній діяльності. В основі лежить повсякденний і доцільний прояв здатності до роботи з інформацією, використання інформаційних ресурсів, засобів інформаційних комунікацій і інформаційних технологій для реалізації професійних завдань соціальної роботи з різними категоріями клієнтів, самоосвіти і саморозвитку.

Список літератури:

1. UNESCO. Media and information literacy. URL http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=15886&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
2. Берман Н.Д. Формирование информационной компетентности студентов. *Современные исследования социальных проблем*. 2017. Т. 8. № 2-2.
3. Гендина Н.И. Концепция формирования информационной культуры личности: опыт разработки и реализации. *Библиосфера*. 2005. № 1. С. 55–62.
4. Каракозов С.Д. Информационная культура в контексте общей теории культуры личности. *Педагогическая информатика*. 2000. № 2. С. 41–55.
5. Лавриенко Н.А. Педагогический потенциал курса и условия повышения его эффективности: Автореф. дис. Москва, 2005. URL www.sigla.rsl.ru.
6. Медведева Е.А. Основы информационной культуры. *Социс*. 1994. № 11. С. 59–63.
7. Муртаева И.И. Формирование в вузе информационной культуры специалистов в области социальной работы : дис. канд. пед. наук : 13.00.08. Москва, 2012. 209 с.
8. Поддубная О.Ю. Образовательно-воспитательное пространство интернета как средство развития информационной культуры студентов: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Рязань, 2010. 20 с. URL: <http://www.dissercat.com/content/obrazovatelno-vospitatelnoe-prostranstvo-interneta-kak-sredstvo-razvitiya-informatsionnoi-ku>.

9. Самохвалова В.В. Формирование информационной культуры социального работника и социального педагога : дис. канд. пед. наук : 13.00.08. Москва, 2000. 200 с.
10. Хангельдиева И.Г. О понятии «информационная культура». *Информационная культура личности: прошлое, настоящее, будущее: тезисы докл. Междунар. науч. конф.* (Краснодар-Новороссийск, 23–25 сент. 1993 г.). Краснодар, 1993. С. 2.
11. Шилова О.Н. Информационная культура в профессиональной подготовке современного педагога. *Известия РГГТУ им. А.И. Герцена*. 2004. № 9.

References:

1. UNESCO. Media and information literacy. URL http://portal.unesco.org/ci/en/ev.phpURL_ID=15886&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
2. Berman, N.D. (2017). Formirovanie informacionnoj kompetentnosti studentov [Formation of information competence of students]. *Modern studies of social problems*, vol. 8, no. 2-2. (in Russian)
3. Gendina, N.I. (2005). Konceptija formirovanija informacionnoj kul'tury lichnosti: opyt razrabotki i realizacii [The concept of the formation of an information culture of an individual: experience in development and implementation]. *Bibliosphere*, no. 1, pp. 55–62. (in Russian)
4. Karakozov, S.D. (2000). Informacionnaja kul'tura v kontekste obshej teorii kul'tury lichnosti [Information culture in the context of the general theory of personality culture]. *Pedagogical informatics*, no. 2, pp. 41–55. (in Russian)
5. Lavrienko, N.A. (2005). Pedagogicheskij potencial kursa i uslovija povyshenija ego jeffektivnosti [The pedagogical potential of the course and the conditions for increasing its effectiveness] (PhD Thesis), Moscow. (in Russian)
6. Medvedeva, E.A. (1994). Osnovy informacionnoj kul'tury [Fundamentals of information culture]. *Social*, no. 11, pp. 59–63. (in Russian)
7. Murtaeva, I.I. (2012). Formirovanie v vuze informacionnoj kul'tury specialistov v oblasti social'noj raboty [Formation of information culture specialists in social work at a university] (PhD Thesis), Moscow. (in Russian)
8. Poddubnaja, O.Ju. (2010). Obrazovatel'no-vospitatel'noe prostranstvo interneta kak sredstvo razvitija informacionnoj kul'tury studentov [The educational space of the Internet as a means of developing students' information culture] (PhD Thesis), Ryazan. (in Russian)
9. Samohvalova, V.V. (2000). Formirovanie informacionnoj kul'tury social'nogo rabotnika i social'nogo pedagoga [Formation of the information culture of a social worker and social educator] (PhD Thesis), Moscow. (in Russian)
10. Hangel'dieva, I.G. (1993). O ponjatii "informacionnaja kul'tura" [About the concept of "information culture"]. *Proceedings of the Personal Information Culture: Past, Present, Future: Abstracts dokl. International Scientific Conference*, (Russia, Krasnodar-Novorossiysk, September 23–25), Krasnodar, p. 2. (in Russian)
11. Shilova, O.N. (2004). Informacionnaja kul'tura v professional'noj podgotovke sovremennogo pedagoga [Information culture in the training of a modern teacher]. *Izvestia RSTU named after A.I. Herzen*, no. 9. (in Russian)